

crkva u svijetu

TEOLOGISKA GIBANJA

BITNA TEOLOŠKO-EKLEZIJALNA NASLJEĐA NAŠE PRETKONCILSKE CRKVE

Rudolf Brajčić

Pod nasljeđem ovdje razumijem tradiciju ili predaju. Predaja je — predati-primiti — za svaku vjeru, a tako i za kršćanstvo, od životne važnosti. Ona se temelji na socijalnoj strukturi vjere. U islamu uz Koran imamo SUNU, u židovstvu uz Stari Zavjet TALMUD, u kršćanstvu uz Sv. pismo TRADICIJU (PREDAJU).¹ Na predaju spada sve — od rituala, običaja, pravila do nauke — što po očevima normira vjerski život djece.

Predaja u kršćanstvu — a nas ovdje zanima predaja ukoliko se proteže na nauku — nije slučajna, specijalna tema nego njegov bitni isječak. Kršćanska je, naime, vjera poziv njezinim temeljima, samom Isusu Kristu, otkupiteljskoj Božjoj Riječi. Stoga je pozvana na tradiciju koja o njemu svjedoči.² Povijesna uvjetovanost čovjeka usmjeruje ga također na predaju. A i sama predaja, ono davanje i primanje s generacije na generaciju, isto je tako povijesno, što će reći živo, razvojno, uvijek stasitiije, iako uvijek sebi identično. U kršćanstvu je to na poseban način, jer u njemu ono tradicijsko skupa s čovjekom razvija božanski Paraklit, postupno doduše, ali i iznenada, s većim ili manjim naponom, iznutra i uz pomoć vanjskih činilaca, sa zaokretima i preokretima, kada, kuda i kako hoće. U tom povijesnom rastu nema prekida, kojim bi se izgubio bitni identitet, bilo sadržajni bilo institucionalni. To znači da je slijedeća razvojna etapa prožeta bitnošću prethodne, iako ne tako da je slijedeća vjerna fotografija prethodne. Možemo, dakle, s pravom pitati za teološko-eklezijalni fenotip predaje kod nas od Prvog hrvatskog kat.

¹ J. RATZINGER, *Tradition*, LThK 10, 290.

² G. EBELING, RGG, VI, 977.

kongresa 1900. godine u Zagrebu do Koncila — u tom bismo naime vremenskom razdoblju htjeli promatrati naše pretkoncilsko nasljeđe — u odnosu na teološko-eklezijalni fenotip koncilskog podneblja.

Izabrao sam Prvi hrvatski kat. kongres kao *terminus a quo* naše pretkoncilske baštine, jer je taj kongres na svom dnevnom redu imao temu o tisku te dao poticaja za širu i dublju razradu teološko-eklezijalnih tema u našoj sredini. Poslije njega počinje djelovanje Hrv. kat. pokreta uz Mahnićevu *Hrvatsku Stražu*.³ Za nekoliko godina ljudi će oko *Kat. Lista* pokrenuti *Bogoslovsku Smotru* (Zagreb, 1910), koja će poslije dvije godine prijeći u ruke Bogoslovske fakulteta (1912). Pri kraju drugog desetljeća našeg stoljeća pridružiti će im se Isusovački *Život* (Sarajevo, 1919; Zagreb, 1920), a početkom trećeg desetljeća franjevačka *Nova revija* (Makarska, 1922) te konačno dominikanski *Duhovni život* (Zagreb, 1929). Iz svih njih će uz predavanja na bogoslovijama i uz priručnike napisane od domaćih autora poteći bogat mlaz pretkoncilske baštine u nas.

Apologetsko-dogmatsko-spekulativna teologija

1. Evropski teološko-eklezijalni čas u prvoj polovici 20. stoljeća — u čijem se kontekstu razvija teološka eklezijalna misao i kod nas — označen je zalaženjem scientizma u teologiju, što se očituje posebice u egzegi, patrologiji, crkvenoj povijesti, hagiografiji i povijesti religija. U to se vrijeme javlja religiozno-etnografski časopis W. Schmädta *Anthropos* (1912). Niču rječnici teologije, kršćanske arheologije, apologetski rječnici.

Znanstvenom mentalitetu, koji već dugo vlada Evropom, kršćanstvo se želi, makar i pokasno, predstaviti s rezultatima modernih znanosti te direktno ili indirektno odgovoriti na poteškoće koje su protiv vjere dizane u ime znanosti. U to vrijeme Lav XIII. proglašava tomizam službenom naukom Crkve otvarajući eru neotomizma, koji se učvršćuje u filozofskim djelima Rousseta, Sertillangesa, Maritaina i Maréchala. Manjkavost i zakašnjelost prisutnosti znanosti u tumačenju Biblije izazvale su krizu modernizma, koji je predstavljao više stanovita usmjerenja i tendencije nego sumu određenih istina. Modernizam izaziva kao reakciju radikalno bacanje naglaska na spekulativnu tradiciju dogme. Dogma se pak ne konfrotira sa svojom epohom nego se težina spekulativnog izlaganja upravlja na to da bude »ad mentem s. Thomae«. Taj raskorak potiče na građenje mosta dogma—život što rađa takozvanu »kerigmatičku teologiju«. Ipak svladavanjem modernističke krize nije prestao interes za različite vidike problema spoznaje u vezi s činom vjere i objektom toga čina. Razne se tendencije u rješavanju toga problema nadahnjuju Blondelom, Bergsonom, Schelerom, Newmanom ili Augustinom. Budi se interes za Crkvu, posebno između dva rata. Neposredno nakon izbijanja prvog svjetskog rata, od 1914, pojam *Mističnog Tijela* počinje osvajati teologiju. S tim u vezi počinje se također oblikovati vremenu i društvu

•
³ J. BUTURAC — A. IVANDIJA, *Povijest kat. Crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973, str. 231.

premjerena kršćanska antropologija, što vodi k osvješćenju laikata u Crkvi.⁴ Dotada je više-manje vrijedila institucionalno-juridička slika o Crkvi.

2. U tom kontekstu razvija se teološko-eklezijalna misao i kod nas. Scientizam u svom agresivnom obliku prema vjeri bio je prisutan i u Hrvatskoj. Masoni i drugi nosioci protuvjerskih ideja obilno su se s njim služili. Prvi hrv. kat. kongres u svojoj 4. rezoluciji ističe »da će Hrvati katolici, vjerni svojoj slavnoj prošlosti, i ubuduće Božjom pomoći ustrajati na braniku za krst časni i slobodu zlatnu proti neprijateljem Crkve i domovine koji svojim poganim perom truju duše i srce, mute živo čuvstvo vjerozakonsko i vjeru u Boga...«⁵ Dvadeseto je, dakle, stoljeće u nas započelo s trijumfalističkim borbenim apologetskim duhom. Taj borbeni apologetski duh ostat će karakteristikom našeg teološko-religiozno-kulturnog slijedećeg razvoja. Njega javno proklamiraju u svojim uvodnicima časopisi koji u to doba nastaju. Tako u 1. broju *Bogoslovske Smotre* 1912. — to je godina u kojoj izdavanje BS preuzima profesorski zbor Bogoslovskog fakulteta — uredništvo stavlja sebi za zadatak uz razvoj bogoslovske knjige, uz usavršavanje izobrazbe klera i to da »osvjetljenjem religioznih pitanja utre staze duševnom miru pojedinaca kao i da utvrdi naše društvo u vjeri otaca jakim dokazima katoličkih istina.«⁶ Dekristijanizacija inteligencije te nekršćansko i pogansko mišljenje širokih narodnih masa motivira izlaženje isusovačkog *Života*, koji obećava da će uz članke iz raznih teoloških struka osvrtni na protuvjerske časopise iznoseći crkvenu nauku i pobijajući mirnim tonom njihove zablude.⁷ Tom je obećanju *Život* ostao vjeran. I *Nova Revija* također će obilno puniti svoje stranice apologetskim temama. Od 27 svešćića, koji su izišli u biblioteci »Savremena pitanja« u Mostaru više ih je od dvije trećine izrazito apologetske naravi. Predavanja Bogoslovske akademije u godini 1933. u dvorani sv. Jeronima gotovo su sva apologetska.⁸ Ni drugih godina nije bilo mnogo drukčije.

Ta se apologetika vodi s trijumfalističkih pozicija na dvjema razinama, na strogo znanstvenoj u borbi s modernim znanostima i na popularnoj u borbi s masonima i drugim nosiocima protuvjerskih ideja, nepokolebivom nadom u uspjeh sa sviješću da je Crkva nepobjediva i da je sklastička interpretacija dogmi neoboriva; oslanjajući se na doslovno citiranje crkvenog autoriteta; čitajući budućnost ne iz analiza tadanjih zbivanja nego iz uvjerenja u svoj sustav; absolutizirajući svoj način posjedovanja istine nastoji sad više sad manje spretno pronaći harmoniju između vjere i novih znanstvenih rezultata, koji su se sve više množili. Išlo se za harmonijom vjere i znanosti, a ne za potrebnim novim vidicima vjere u dušama.

⁴ Vidi R. AUBERT, *Die Theologie während der ersten Hälfte des Jahrhunderts*, u *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*, herausg. v. H. VORGRIMLER u. R. V. GUCHT, Herder 1969, str. 7—36. R. BRAJČIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, Komentari dokumenata drugog vatikanskog sabora 3, FTI 1977, str. 26—30.

⁵ *Prvi hrvatski kat. sastanak*, Zagreb 1900.

⁶ BS (*Bogoslovska Smotra*) III (1921) 1.

⁷ *Ž(Život)* I (1919) 21.

⁸ BS XXI (1933) 181.

Opseg apologetskih tema obuhvaća najvećim dijelom preambula fidei i Crkvu. Tu su teme kao: Razum i vjera, O neumrlosti duše, Princip entropoje i opstanak Božji, Misli velikih umova o Bogu i vjeri, Vrijednost deontološkog dokaza za egzistenciju Božju, Dokazivanje egzistencije Božje, Razlozi kršćanskog vjerovanja, Misli velikih umova o Kristu i Kat. Crkvi, Bog—čovjek—religija, Komunizam i vjera, Krist kao historijska ličnost, Lurdski čudesa u svjetlu nauke, Uskrsnuće Kristovo pred forumom moderne kritike, Papina nepogrešivost, Petrova ispovijest i njegovo prvenstvo, Prehistorija, etnologija i znanost religija u apologetici itd.

Apologetski borbeni duh rađao je osjećajem sterilnosti, jer je vrijeme uporno pokazivalo i dokazivalo da se racionalnim apologetiziranjem ne dolazi do obraćenja niti postizava vjera, koja nije samo racionalitet nego i afektivitet. Do tog se uvida na žalost dolazilo sporo, a možemo reći i kasno. Koncil je već bio tu. Pojavljuje se i osjećaj pretjerane nadmoćnosti ili superiornosti, jer je perom na papiru relativno lako nizati pobjede. Taj je osjećaj superiornosti prisutan u nama danas neshvatljivim međusobnim polemikama. Polemika između dr. Antuna Sovića i o. Urbana Talijske, franjevca profesora, o knjižici ovog posljednjeg vodila se kroz 4 godišta BS. Knjižica je imala samo 40 stranica. Radila je o zabudama — errores — u Sv. Pismu. Sović je napisao 125 stranica kritike, a o. Talija oko 90 stranica obrane.⁹ Razvila se također mučna polemika između dr. Stjepana Zimmermanna o knjizi o. Hijacinta Boškovića, dominikanca pod naslovom *Problem spoznaje (1931)*¹⁰ kao i druga polemika između o. Karla Balića i o. H. Boškovića o autoritetu sv. Tome u kat. školama.¹¹

Apologetski borbeni duh stvorio je već na početku atmosferu hipersenzibiliteta s obzirom na ispravnost prave vjere. U toj se atmosferi — ne želim nikome podmetati zle namjere — Duh u nekom antimodernističkom »hibrisu« uvelike gasio. Mladog apologetu dr. Antuna Barca muči problem indiferentizma, koji ustraje uza sva dosadašnja apologetska nastojanja. Nameću mu se pitanja: Da li kršćani doista dobro brane svoje svjetinje? Poznaju li nove ideje, nove obrate, znanstvene činjenice? Da li se s modernima bore s modernim oružjem? Što bi danas učinio sv. Augustin ili sv. Toma?, pita se on. Svojom habilitacionom studijom »O modernoj kat. apologetici« pokušao je odgovoriti na ta pitanja.¹² Religiozni je problem svakom čovjeku imanentan.¹³ Stoga i apologetika treba da prihvati metodu imanencije. Treba činjenicu svijesti prihvatiti

⁹ A. SOVIĆ, *Jedna mala knjižica u svjetlu istine*, BS VII (1916) 38. i dalje. U. TALIJA, »*Errores scientifici et historici*« u nadahnutim knjigama i »*citationes tacitae*«, BS IX (1918) 146 i dalje.

¹⁰ S. ZIMMERMANN, *HIJACINT BOŠKOVIĆ O. P.: Problem spoznaje*, BS XX (1932) 479. H. BOŠKOVIĆ, »*Naučna*« kritika prof. Zimmermanna, BS XXI (1933) 38.

¹¹ K. BALIĆ, *Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji*, BS XXV (1937) 47 i dalje. H. BOŠKOVIĆ, *Crkveni autoritet prema tomizmu i drugim školama*, BS XXVI (1938) 81.

¹² A. BARAC, *O modernoj katoličkoj apologetici*, Požega 1907, str. 4.

¹³ A. BARAC, *nav. dj.* 115.

i analizirati.¹⁴ Ne stižemo do određene spoznaje jedino razumom, kako hoće skolastici. Razum nije jedina čovjekova moć. Logika nije jedino pomagalo, da se utvrdi neko osvjeđenje, pogotovo u vjerskim pitanjima.¹⁵ Ni kanon ni doktrina ne kažu da mi Boga spoznajemo »quinque viis«. Moderni »bolesnik« ne može prokuhati stare logike, njemu treba propisati jačih lijekova i snažnije hrane.¹⁶ Ti su lijekovi »voluntarističke« ili »mističke naravi« — filozofija volje, čuvstva, unutarnjih osjećaja.¹⁷ Te osjećaje čovjek nosi u sebi, u tajanstvenom dnu svoje duše. — Te je misli iznio u svojoj spomenutoj studiji.

Iste godine nešto poslije izlazi enciklika Pija X. *Pascendi dominici gregis* (8. IX. 1907). Biskup Mahnić je pronašao da se mnoge modernističke zablude nalaze u Barčevu djelu. Nizom »Kritičkih pisama mladom apologeti« koje objelodanjuje u *Hrvatskoj Straži*, niže zablude za zabudom, koje je tamo pronašao, od agnosticizma do potpunog zabacivanja skolastike.¹⁸ Po njegovu mišljenju svaka apologija trči nepouzdamo i bije vjetar, ako ne postupa skroz filozofski, držeći se suhe, hladne metode sv. Tome Akvinskog, ako ne ide sa samosviješću nadmoći u trag svim zavojima moderne filozofije.¹⁹ Barac je pokušao kod nas udomačiti imanendiju kao ishodnu točku u spoznaji Boga, koju je Blondel već bio razradio — iako se Barac od njega dosta distancira. Međutim, nije ju dospio pravo ni predstaviti, već je bila odbijena. Time je propala mogućnost da se u nas prije Koncila stvori ozračje za teologiju izrađenu transcendentnom metodom kao što je Rahnerova. Propuštena je prilika da se uoči da »quinque viae« — ta kategorizacija našega puta k Bogu po stvorenim bićima — bez onog poleta našega duha prema Neizmjernom, bez one konaturalne spoznaje Boga, ne postizava svoju snagu. O. Čurić se tuži da to ni danas još mnogi ne shvaćaju.²⁰

Apologetski duh je kao precizan instrumenat, koji odmah krivo pokazuje čim preskoči svoje granice. Kritičar tada postane daltonist, koji s vodom iz lavora isplahne i dijete. Modernizam je utvrdio razliku između Krista historije i Krista vjere. Danas je i mi uvažavamo. Trebalo je u kritici modernističke kristologije napipati njezinu opravdanost, unatoč tomu što su modernisti tvrdili, da Krist historije nije Bog, koji je uzeo čovječju narav, da nas mukom i smrću svojom otkupi i spasi. Međutim, naš tada mladi povjesničar dogme Josip Marić, prikazujući modernističku kristologiju, ponaša se isključivo dogmatski, premda se nalazi na svetopisanskom terenu. On će jednostavno izjaviti: »Mi sa sv. Majkom Crkvom ponosno ispovijedamo Isusa Krista, drugu božansku osobu, koja je uzela ljudsku narav.«²¹ Nikakva sluha, nikakve slutnje, nikakva ostavljanja otvorenih vratiju za buduću sliku Kristo-

¹⁴ A. BARAC, *nav. dj.*, 116.

¹⁵ A. BARAC, *nav. dj.*, 99.

¹⁶ A. BARAC, *nav. dj.*, 104.

¹⁷ A. BARAC, *nav. dj.*, 100.

¹⁸ *Hrvatska Straža*, VI (1908) 33, 159, 314. Vidi *Katolički List*, LIX (1908), br. 40, 41, 42.

¹⁹ *Hrvatska Straža*, VI (1908) 167.

²⁰ J. ČURIĆ, *Connaturalitas. Zbornik u povodu 700. obljetnice smrti sv. Tome Akvinskog*, Zagreb 1974, str. 39—64.

²¹ J. MARIĆ, *Modernistička kristologija*, BS I (1910) 5.

vu, koja će se poslije roditi na temelju povijesti oblika, a koja ne mora zaniijekati Kristovo božanstvo. Ipak moramo biti blagi. Previše je bilo rano za naslućivanje Krista historije i Krista vjere — bila je 1910. godina kad Marić piše. Ali zašto Đ. Gračanin pišući o ciljevima i putovima modernizma 1940. godine nije mogao vidjeti, da se u modernističkoj ideji o razvitku, koja uključuje relativnost dogmatskih formula, krije žeda za nekom ažuriranošću dogme? Za naglašavanje prisutnosti transcendentálnih odnošaja, koji se javljaju kada se bitni racionalni sadržaj dogme sretne s povijesnim novim terminima, po čemu se dolazi do novih, ne apsolutnih nego relativnih, uvida u dogmatske sadržaje, nije morao znati.²² Ali, zašto ostaje zatvoren za nove vidike dogme općenito?

Naša se je apologetika srela i s imanentistom Bergsonom. Poslije *Les deux Sources* francuski isusovac Rideau misli da se Bergson ne može više smatrati panteistom i da nas Bergsonova metoda mišljenja čuva od ukočenosti, općenitosti, stabilnosti u svojim pojmovima i svojim analizama te da čini da naša misao postane gibljivom i da se točnije prilagođuje pokretljivoj stvarnosti.²³ I Đ. Gračanin će skupa s Penidom izjaviti: »Sa svom iskrenošću mislimo da će i tomista, koji je najveći protivnik prilagođavanja i pobožne diplomacije, morati priznati kod Bergsona nastojanje, isto tako očito i lojalno i zaslužno, da približi svoju nauku kršćanstvu. I ima nešto neizrecivo patetično u tom, da vidimo najslavnijeg mislioca našega vremena... kako postaje učenik, traži od Isusa i njegovih svetaca da mu govore o Bogu.«²⁴ No uza sve to kršćanin nema što tražiti od Bergsona. Bergsonu je umakla bit kršćanstva i vrhunarnost milosti. Prema kršćanskom shvaćanju naravni i nadnaravni svijet potpuno su različiti, dok je po Bergsonu među njima samo razlika u stupnju.²⁵ Međutim, uskoro će se javiti de Lubac sa svojom knjigom *Surnaturel*, u kojoj će na temelju analize povijesnih tekstova o milosti doći do zaključka, da u kozmosu uopće nema čiste ljudske naravi bez milosta nego da je ljudska narav gledana povijesno ostvarena u milosti, tako da je između nemistika običnog čovjeka i mistika u konkretnosti samo stupnjevita razlika.²⁶

Naši su autori i profesori apologetičari prenaplašavali vrijednost apologetike u metanoji modernog čovjeka, previše insistirali na njezinoj strogoj racionalnosti i izvanjskosti, trijumfalno išli utrtim tradicionalnim putovima. Kao takvi, i mi skupa s njima, stigli su na vrata Koncila ne dobivši ulaznice. Za Koncil se može reći, da je takve apologetičare pastoralno razoružao, a time jedno nasljeđe pastoralno vrlo relativizirao.

Ipak, zahvaljujući tom apologetskom duhu mi smo se sa žarišnim točkama razvoja ljudske misli u odnosu na Boga i kršćanstvo u pretkoncilsko doba susretali. Nismo ih mimoilazili ni preskakali. U njih smo

²² Đ. GRAČANIN, *Ciljevi i putevi modernizma*, BS XXVIII (1940) 241.

²³ *Nouvelle Revue Théologique*, LXIV (1937) 621—639; 732—754.

²⁴ Đ. GRAČANIN, *Moderni filozof — branitelj kršćanstva*, Sarajevo 1935, str. 101.

²⁵ Đ. GRAČANIN, *Nav dj.* 134.

²⁶ H. de LUBAC, *Surnaturel*, Etudes historiques, Paris 1946.

se uživljavali i kritički se prema njima odnosili. Tako smo stjecali osjećaj upoznati novo. To nam je dobro došlo za uživljanje u koncilski novonastali svijet i za njegovu kritičnu primjenu.

Slika Crkve iz tog apologetskog pretkoncilskog razdoblja jest slika tri-dentinske Crkve, slika izrađena kao opozicija reformatorskim pretpostavkama: da Crkva nije organizacija nego zajedništvo pravih vjernih poznatih samo Bogu, da je nevidljiva zajednica, da su vjernici dužni pokoravati se samo Bogu i Božjoj riječi, da su svi vjernici jednako svećenici, da je autoritet u Crkvi samo ljudska ustanova, društvene i praktične naravi. Na teološkoj razini protestantima je dao direktan odgovor R. Bellarmino. Njegova Crkva stoji prije svega u znaku vidljivosti i papina autoriteta. Njegova definicija Crkve glasi: Crkva je zbor ljudi ujedinjen u ispovijedanju iste vjere i primanju istih sakramenata, pod vodstvom zakonitih pastira, posebno jednoga Kristova namjesnika, rimskoga biskupa. Vidljivost Crkve je u tolikoj mjeri naglasio, da je napisao: Crkva je skup ljudi tako vidljiv i opipljiv kao što je to rimski narod ili francuska kraljevina ili venecijanska republika.²⁷

Ta je slika Crkve prije Koncila posvud prisutna, pa i kod nas. No, dok Slovenci npr. imaju teološki traktat o Crkvi izrađen i tiskan — F. Grivec, *Cerkev* 1934, 1944 — na zagrebačkom fakultetu traktat o Crkvi se obrađuje u istočnom bogoslovlju sve do poratnih godina. Tek će pred Koncil dr. Gračanin priključiti nauk o Crkvi fundamentalnoj teologiji i izdati skripta o Crkvi (1962). Nismo, dakle, imali cjelovitu sliku o Crkvi predstavljenu jednom teološkom knjigom ili tiskanim priručnikom za studente. Slika Crkve kod nas rasuta je po raznim revijama, a iz tih rasutih dijelova jasno se očitava, da je to u cijelosti Bellarmino-va slika o Crkvi. Ako bismo htjeli reći koja je crta te slike među nama bila ipak najprisutnija, onda bez sumnje treba istaći mjesto, koje je bilo dano papi, bilo da se o njemu raspravljalo, bilo da se branilo, bilo da se njegovim autoritetom lomio idejni protivnik. Napisi o papi u našim revijama u to doba nas danas pomalo zamaraju. Evo nekih: Papa nije stran suveren, Papin ugled, Papa i posluš, Papa, Papina nepogrešivost, Sv. R. Bellarmino o duh. vlasti rimskog pape, Primat sv. Petra, De conceptu petrae Ecclesiae apud ecclesiologiam byzantinam usque ad Photium, Petrova ispovijest i njegovo prvenstvo, itd. Kad bi se sabrali svi članci o papi iz doba o kojem govorimo, nastao bi mali traktat, koji bi mogao nositi naslov: papologija. O biskupskom kolegiju nisam zapazio nijedan napis. Papa, koji je među nama živio u pretkoncilsko doba, bio je apsolutni monarh, nepobjedivi duhovni suveren, u kojem se je mogla sidriti nada sigurnog opstanka, individualnog i nacionalnog, nepresušan izvor snage za borbu protiv protivnika katoličke istine i morala, izvor uz koji se je žarko pristajalo.

Papinske enciklike i izjave bile su vrhunsko vrelo svjetla, normi, kriterija i smjernica za život Crkve prema unutra kao i prema van. Kako

²⁷ R. BRAJČIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi* LG. Komentari koncilskih dokumenata, FTI 1977, str. 24.

to nisu bila u tolikoj mjeri za sve, lako je razumjeti rascjep do kojeg je došlo unutar same Crkve s obzirom na laički apostolat.²⁸

3. Modernizam, koji je išao za evolucijom dogme, izazvao je u Crkvi, kako smo rekli, potrebu da se dogma još više učvrsti u apsolutnosti skolastičkih pojmova i skolastičkih formula. K tome, pismo LAVA XIII. *Aeterni Patris* iz 1879. budi novo oduševljenje za skolastiku i sv. Tomu. Pod tim impulsima dr. I. Bujanović, profesor na fakultetu u Zagrebu izdaje najprije *Eshatologiju* (1894), zatim *Svete sakramente po nauku kat. Crkve* (1895—1898), *Mariologiju* (1899), i konačno *Kristologiju i soteriologiju* (1920). Iako ta djela, kako piše T. Šagi-Bunić, nisu »dosta spekulativno produbljena i problematski iscrpiva«,²⁹ ipak su usađivala u našu sredinu skolastički duh, skolastičku metodu i skolastički oblik teološkog sadržaja. Dr. S. Bakšić nastavlja na toj liniji udžbenika: *Presveto Trojstvo* (1941), *Bog Stvoritelj* (1944) u dva sveska od kojih izlazi samo prvi, dok drugi svezak zbog poratne nestašice papira nije mogao izaći kao ni *Kristologija* koja je također ostala u rukopisu. Bakšićeva su djela eminentno spekulativna. Od djela takve vrste dijeli ih samo Bakšićeva umna dubina, jasnoća analiza, jednostavnost genija, angažirano konfrontiranje s rezultatima modernih znanosti i briga za oživotvorenje otajstava. Takvo i toliko teološko-skolastičko bogatstvo mi u svojoj povijesti na našem jeziku još nismo imali. Dovoljno je pogledati Vaninin članak »Teologija u Hrvata« u *Croatia Sacra* od 1943, da se o tome uvjerimo.³⁰ Pridodamo li tome skolastičko djelo Duns Scota o Mariji, koje je kao kritično izdanje na latinskom jeziku priredio kod nas o. K. Balić,³¹ što je predstavljalo nešto epohalno (Šimrak) i sjetimo li se dr. Zimmermanna, neoskolastika, našega Mérciera, kako ga nazvaše, pa održavanje Prvog skotističkog kongresa u Zagrebu 1935³² — tada možemo reći da je predratno doba bilo zlatno doba skolastike u nas.

Koncil je međutim teologiji otkrio nove putove. Prema tome je zlatno doba skolastike kod nas trajalo vrlo kratko. Koncil je, naime, progovorio o povijesnoj uvjetovanosti objave i vjere, o njezinu rastu uvjetovanu čovjekovim razvojem. Zato koncilski teolog ne ide više neposredno na izvore objave kao skolastik, da ih ispita neovisno o svojoj povijesnoj situaciji nego se obraća neposredno povijesnoj situaciji, iskustvu današnjega čovjeka i za to iskustvo u objavi traži svjetlo. Tako dogmatika postaje aktualizacija smisla objave za čovjekov danas. Posljedica toga su pluralizam teologije, jer povijesne situacije nisu posvud iste, evropske nisu one južno-američke, a zapadno-evropske nisu one istočno-evropske. Tako teologija postaje hermeneutika sastojeci se u traženju i otkrivanju smisla jednog prošlog teksta za naše sada, a ne u

•
²⁸ NON QUIS SED QUID [dr. IVO GUBERINA], *Sukobi dviju ideja*. Tiskano kao rukopis. Z. FRID, Katolički laikat u Hrvatskoj, Zagreb 1977.

²⁹ T. ŠAGI-BUNIĆ, *Teološki rad mons. dr. Stjepana Bakšića*, BS XLIX (1979) 472.

³⁰ M. VANINO, *Teologija u Hrvata*, u *Croatia Sacra* 1943, 207.

³¹ *Joannis Duns Scoti, doctoris mariani, theologiae marianae elementa*, Šibenik 1937.

³² *Acta primi congressus, Zagrebiae 1935*. Collectanea franciscana slavica, Vol. I. Šibenik 1937.

određivanju smisla biblijskog teksta u sebi, čime se je bavila skolastika. U tu teologiju pozitivne znanosti, navlastito psihologija i sociologija, ulaze kao pomoćne teološke znanosti za određivanje povijesnog iskustva, u kojem teolog živi. Uzimajući čovjekovo iskustvo kao ishodnu točku, koncilna teologija sve više dolazi do svijesti o povijesnoj odgovornosti za preobražavanje ljudskog društva, za čovjekovu budućnost. To nije skolastička zauzetost, koja se sastoji u odgovornosti za spekulativne distinkcije, niti je to skolastički put, koji vodi direktno na objavljene izvore i završava s rezultatima za sve i za sva vremena jednako. Ipak skolastika kao naše pretkoncilske nasljeđe nije stvar arhiva, jer ono za čim ide današnja teologija nije sustav nego teološka refleksija o aktualnom času, koja pretpostavlja sustav; zato je jedva tko drugi može sretno obaviti tko se nije napojio skolastičkim sistemom. Primjer neka bude K. Rahner.

Nije ipak sva pretkoncilska spekulativna misao kod nas sadržana u školskim udžbenicima. Nailazimo na nju i u našim teološkim časopisima. Tamo pak najznačajniji dio predstavljaju teme o Mariji. Tako je u to vrijeme bilo i drugdje. Teološka refleksija o liku Majke našega Gospodina bila je kvantitativno najobradnije poglavlje pretkoncilske teologije. Predstavljala je neku vrstu specijalizacije u teologiji i kao takva bila u koječemu kontroverzna i među katoličkim bogoslovima. Kod nas su o Mariji pisali dr. Bakšić i o. K. Balić.³³ Iznijeli su svoje misli o Marijinu sudjelovanju o otkupljenju i njezinu posredništvu. Prvi je za Marijino sudjelovanje u bližem smislu i neposredno. Njezine su zasluge primjerene, de congruo.³⁴ Takvim se mišljenjem i izlaganjem pridružio francuskim mariolozima onog vremena. Što se tiče Marijina posredništva, Marija je »službena posrednica sviju milosti, koje god se čovjeku daju«.³⁵ Drugi nam je predstavio Lebonovo mišljenje o Marijinu sudjelovanju, bližem i neposrednom, u djelu otkupljenja na temelju milosti bogomaterinstva. Mariologija obojice polazi od crkvenog učiteljstva, dok će koncilna izvirati iz povijesti spasenja. To je mariologija na temelju bogomaterinstva shvaćana apsolutno. Koncilna će teologija naglasiti da je Marija Božja majka u konkretnoj povijesti spasenja. To je teologija počasnih naslova (titula). Koncilna će se teologija prikloniti istraživanju težine marijanskih svetopisamskih mjesta i priključivanju Marijinu k Crkvi. O Marijinu neposrednom sudjelovanju u djelu otkupljenja Koncil nema ni riječi, a o njezinu posredništvu samo ima riječ *Posrednica*, koja je teškom mukom ušla u koncilski tekst.³⁶

Posjedujemo radnju o prilogu naših biskupa za izgradnju sheme 8. poglavlja LG, koji su s našim marijanskim nasljeđem išli na Koncil. Nijedan nije uspio govoriti javno u auli. Četvorica su dala pismene intervente. Jedan je u svom intervencu predlagao mjesto gdje da se

³³ S. BAKŠIĆ, *Marija naša posrednica* u BS XV (1927) 321; XVI (1928) 31, 193, 324, 485; XVII (1929) 58, 252. K. BALIĆ, *Marija posrednica naša*, NR (*Nova Revija*) VII (1928) 13, 134.

³⁴ S. BAKŠIĆ, BS XVI (1928) 193.

³⁵ S. BAKŠIĆ, BS, *na ist. mj.* 191.

³⁶ LG — Komentari, IV. Zagreb 1981.

shema o Mariji prethodno izrađena umetne u LG. Drugi je iz odnosa Marije prema nama, koji je bio majčinski, izvodio da bismo se i mi po njezinu uzoru trebali odnositi jedni prema drugima majčinski. Ostala dva su razvijala, latinski izvršno, misaono brtško, misli klasične mariologije, kazano jezikom koncilskog ozračja, prema maksimalističkom načinu shvaćanja.³⁷

Pozitivno-otajstveni prinosi

1. Iz svega je vidljivo da su se u nas pretkoncilaska teologija i ekleziologija odvijale prema uhodanim skolastičkim stazama, koncentrirane, zbog dekristijanizacijskih tendencija u društvu, oko fundamentalke. Zato su stigle na Koncil opterećene svim onim nedostacima, na koje su se odnosile zamjerke koncilskih otaca (ekstrinsecizam, racionalizam, rigidnost, shematizam, daleko od života itd.).

Ipak ne smijemo misliti, da u našoj teološko-eklezijalnoj misli nije bilo strujanja, koja će biti prisutna na Koncilu. Želio bih sada iznijeti ono što nas je činilo srodnima Koncilu.

Iako su u Marićevim člancima o agnoetama, o monoergetizmu i mono-teletizmu prisutna znanstvenost i analiza podređene skolastici, ipak budući da se radi o patrističkim temama, dah se je otaca preko tih članaka osjetio u našoj sredini, dah koji je više predznanstven nego znanstven, više spasenski nego učenjački, više otvorenih horizonata nego kategorijski, više pozitivan nego spekulativan.

Skromno, doduše, ali ipak stvarno među nama se je javio lik i duh, djelo i inspiracija, nauk i kerigma sv. Augustina iz pera o. P. Bocka, isusovaca (Sv. Augustin o Euharistiji, Sv. Augustin o Crkvi, Sv. Augustin i Grgur Veliki o primatu). O. Springer je na diskretan način, iako s velikom zauzetošću, pisao u *Životu* o povijesti sv. pričesti, što tri pisca iz I. i II. stoljeća napisahu o presv. Euharistiji, o štovanju Majke Božje iz prvih pet stoljeća, o sv. Ocima i Mariji.³⁸ Oci su pak uvijek spadali na izvore, na koje nas je Koncil pozvao i iz kojih je crpio svoja nadahnuća.

2. U vode našeg pretkoncilskog nasljeđa izlila se i mistična struja kroz časopis o. dominikanaca *Duhovni život*. Taj je časopis uz asketske članke donosio teološke duhovne meditacije, uvodio u doživljavanje božanskih otajstava kao u meku nadopunu skolastičkoj teologiji, ne obraćajući se prvenstveno razumu nego čovjekovim afektivnim dubinama. Bog, Krist, Crkva, Euharistija i druga otajstva predstavljana su kao stvarnosti o kojima se ne umuje nego pred kojima se kleči. Eminentni mistici, kao Terezija Avilska i Henrik Suzo, našli su se na stranicama toga časopisa. Tu su se mogli čitati zanosni mistični tekstovi, npr. onaj H. Suza o duši, koja je izgubila osjećaj žara Božje prisutnosti i Kristove ljubavi pa zaklinje: »O visoki brežuljci, o vi svijetle ravnice,

³⁷ R. BRAJČIĆ, *Prilog naših biskupa 8. poglavlju LG*. Rukopis. Cetvorica naših biskupa: Nežić, Seper, Cule, Butorac.

³⁸ Vidi popis članaka iz *Života*.

nad kojima zvijezde stoje, tko će mi dati onaj ognjeni žar da sagori moje srce, i takav potok suza, da ganuti milosrdem prema meni, vi ublažite moje bolove?!... O crvene ruže, ljiljani kao zora čisti, netaknute ljubice, vi svete i neoskvrnjene duše, pogledajte na mene; ja nijesam drugo nego cvijet, koji je izgimuo od zime.«³⁹ To su glasovi iz *Pjesme nad pjesmama*. To su vrhunski odlijevi koncilskog čina vjere, koji se ne troši u čistoj racionalnosti nego kao lavina Božjeg svjetla ruši u ponore čovjekova duha i kroz njegovo korijenje tjera sokove, koji stvaraju životno proljeće.

U to smo vrijeme dobili i prijevod *Djela sv. Terezije od Isusa* (Zagreb 1933, I—IV sveska, preveo Fran Binički). Iako se tu ne radi o našim autorima — u nastavku ćemo navesti još neke prijevode — ipak možemo reći, da smo to mistično štivo, bez kojega nema poniranja u životne dubine vjere, prijevodom posvojili i tako išli u susret koncilu životne i povijesne vjere kao omekšani apologete i skolastici.

Ni Crkva nije živjela u našoj sredini samo kao Bellarminova vizija s tvrdim juridičkim zidovima i kanonskim opkopima nego i kao otajstvo Kristovo Tijelo. Za takvu doznajemo iz nekoliko članaka i iz prevedenog članka o Clarissacu »Crkva u namisli Božjoj«, koji je ispunio cijeli broj DŽ-a. To nije članak asketske naravi nego pokušaj da se na temelju teoloških principa produbi i izrazi bit Kristova Mističnog tijela. Po Clarissacu »Crkva je srasla u dubinu Božjeg bića. Prije nego je rođena na križu bila je vječno s Riječju združena...« »Znate li što je otajstvo Crkve?« — pita Clarissac. I odgovara: »To je: Krist i Crkva, Crkva i Krist. Ove dvije riječi tumače sve teološke istine o Crkvi, kao na pr.: Izvan Crkve nema spasenja. To znači izvan *Krista* nema spasenja. Što više, ovaj princip osvjetljuje, čak i traži, ona četiri atributa prave Crkve: Zašto jedinstvo, ako ne zato, jer je istina u Crkvi i Crkva u istini? Zašto svetost, ako ne zato, jer je milost u Crkvi i Crkva u milosti? Odakle općenitost ako ne otud, što Crkva univerzalizira otkupljenje? Zašto apostolska, ako ne zato, jer je Krist u apostolima, a apostoli u Kristu?... Samo Bog može zaći u dubine naše naravi i stvoriti jednu takvu intimu i otajstvenu zajednicu... Crkva je obitelj djece Božje, vojska Boga živoga, njegovo kraljevstvo, njegov grad, njegov hram, njegovo prijestolje, njegovo svetište, njegov tabernakul, kako reče Bossuet.«⁴⁰

Najčitaniji tada teolog u Njemačkoj K. Adam našao se je na stranicama *Života* s dva poglavlja svoje knjige *Wesen des Katholicismus*. Trebala je izići i dijela knjiga u »Knjižnici Života«, ali se to nije ostvarilo. Jedan od izišlih članaka nosi naslov: *Pravo lice katolicizma*. U njemu raspravlja o bivstvenosti Crkve koja se očituje u mjezinim praiskonskim djelima, u dogmi, u ćudoređu i u kultu. Samu nadnaravnu bit Crkve ovako izriče: »Krist Gospodin je stvarni Ja Crkve. Crkva je tijelo koje je prožeto spasonosnim Isusovim snagama... Ovo uvjerenje, da Krist prožima Crkvu jest temeljni dio kršćanskog navještenja. Od Origena

³⁹ Bl. Henrik Suzo-duša nalazi Krista, preveo N. MIHOJEVIĆ u DŽ (*Duhovni Život*) IV (1932) 112.

⁴⁰ O. CLARISSAC, *Crkva u namisli Božjoj*, u DŽ XII (1940) 257—262.

preko Augustina do Pseudodionizija i preko njega do Tome Akvinskoga i dalje do Möhlera, tübinskog majstora, stoji ova sigurnost u srži nauke o Crkvi. Crkveni naučitelji uživaju, da uvijek novim slikama ponavljaju riječ Augustina, kojom slavi mistično jedinstvo Crkve s Kristom: oboje su 'jedno', 'jedno tijelo', 'jedno meso', 'jedna te ista osoba', 'jedan čovjek', 'jedan Krist, 'cijeli Krist'«⁴¹

U to se javlja enciklika Pija XII. *Mystici Corporis* (1943). Ona je bila prevedena i izišla u *Katoličkom listu*, a u skraćenom obliku i u *Životu*. Poslije je također izišla i kao posebna knjižica. Kraći komentar objavio je J. Gemmel u *Životu*.⁴² Na žalost, taj se je komentar odnosio na zablude, na iskrivljavanja i kriva tumačenja Mističnog tijela izvan i unutar Crkve, umjesto da je uvodio u samu njegovu bit.

Godine 1962, dr. Gračanin izdaje napokon skripta *Crkva Kristova* za studente teologije. Bio je sretan potez što je autor raspravu o Mističnom tijelu Kristovu stavio pred raspravu o Crkvi kao društvenom organizmu i o ustrojstvu crkvene vlasti, čime je prikaz juričke Crkve gubio na svojoj oštirini.

Na Koncilu je u prvoj shemi o Crkvi nutarnja narav Crkve tumačena jedino figurom Otajstvenog tijela. Već u drugoj shemi nadolaze i druge slike o Crkvi kao li zasebno poglavlje o Božjem narodu. Još i danas mislim da su pojmovi Otajstvenog tijela Kristova i Božjeg naroda u uskoj vezi kao noumenon i fenomenon i da figuri Tijela Kristova, koja je prije Koncila bila duboko u našoj svijesti pripada prednost.

3. Otajstveno tijelo Kristovo nije neko neovisno, zasebno i samostojno otajstvo nego je ono križišće svih božansko-ljudskih otajstava. Stoga je razumljivo što se uz oživljavanje svijesti o Otajstvenom tijelu Kristovu javlja težnja da se oslobode od ukočenosti, nestvarnosti i racionalne ne-životnosti ostale kršćanske misterije, zapravo cijela dogmatika. U nas je to najbolje osjetio fra Rufin Šilić. On je 1953. napisao: »Mi smo profesori, zaista, svojim definicijama i spekulacijama uspjeli dogmatiku odalečiti od života, li to najviše upravo one istine, koje bi trebale postati pokretačem svakog kršćanskog djelovanja (Trojstvo, Utjelovljenje, Otkupljenje, milost itd.)« I zaključuje: »Propovijedajmo misterij... Djeci Duha, propovijedajmo nauku Duha!«⁴³ Sâm pak u *Dobrom Pastiru* pretače u propovijed dogmu o Trojstvenom Bogu kao najutješnijoj istini, o Marijinu bezgrešnom začeću kao prvoj i najljepšoj zraci Otkupiteljskog sunca li o još nekima. Šilić ne želi riješiti problem *dogmatika-život* nego samo pružiti privremenu pomoć, sagraditi privremeni most među njima, dok stručnjaci taj problem ne riješe. »Stručnjaci se, piše on, ne slažu u tome, da li je potrebno reformirati dogmatike, ili treba uvesti neku novu teološku disciplinu, koja bi bila kao most od dogmatike do propovijedaonice (na pr. kerigmatika). Za što god se stručnjaci odluče, ostat će

⁴¹ K. ADAM, *Pravo lice katolicizma*, u *Ž XXI* (1940) 45.

⁴² Enciklika Pape Pija XII o Kristovu mističnom Tijelu, 1944. J. GEMMEL, *Crkva kao čitav Krist* u *Ž XXIV* (1943) 184.

⁴³ R. ŠILIĆ, *Pastoralni savjeti*. Propovijedajmo otajstvo. DP (*Dobri Pastir*) III (1953) 281.

od male koristi za onu generaciju koja je već izišla ili danas izlazi iz naših teologija.«⁴⁴ Zato on toj generaciji pretače otajstva u žive propovijedi. Međutim, stručnjaci se nisu ni za što odlučili. Odlučila se je providnost. Samo još do jedno desetljeće Koncil će biti u punom jeku svojih radova da riješi taj problem.

Zaključak

Bitni su naglasci u našem pretkoncilskom teološko-eklezijalnom nasljeđu apologetsko-juridičko-skolastičko-spekulativni uz težnju za doživljavanjem otajstava i za načinom prenošenja teološke apstraktne misli onima s kojima živimo. Koncil kreće od Crkve kao Božjeg naroda i od povjerenog iskustva današnjeg čovjeka, čime je pomaknut naglasak s racionalno-spekulativnog na životno-izvorno te na svijet kao mjesto aktualizacije kršćanstva. Te dvije slike — našega pretkoncilskog nasljeđa i koncilskog gledanja — stavljene tako jedna uz drugu mogu izgledati antagonističnima. Ipak nam se čini da možemo staviti pitanje: Da nije oštra i duboka spekulacija spremila put k dubljem doživljavanju Otajstava, da li bi se Duh i otajstvo nametnuli Koncilu kao sadržaj poruke suvremenom svijetu?

Ovaj je prikaz u stvari samo skroman prinos zadanoj temi; cijeli bi se materijal mogao temeljitije i svestranije obraditi, to više što je i sam materijal za ovu temu opširniji nego što smo ga mi zahvatili. Nismo se osvrtni na poratne doktorske dizertacije, na neke vrijedne knjige kao *Pozdrav našem vremenu* (Đakovo 1964), na teologiju laikata, na liturgijski pokret, na pastoralne smjerove, posebno u poratnim godinama, na vjeronaučne gimnazijske priručnike, na pučka teološka izdanja sv. Jeronima itd. Za naše bitno teološko-eklezijalno nasljeđe dali smo doista samo ono bitno.

BIBLIOGRAFIJA NAŠEG TEOLOŠKO-EKLEZIJALNOG PRETKONCILSKOG NASLJEĐA

(nepotpuna)

KNJIGE

- I. BUJANOVIC, *Eshatologija*, Zagreb 1894; *Sveti sakramenti I*, Zagreb 1895; *Sveti sakramenti II*, Zagreb 1898; *Mariologija*, Zagreb, 1899.
F. BARAC, *O modernoj katoličkoj apologetici*, Zagreb 1907; *Katolička dogmatika*, Zagreb 1909.
V. PALUNKO, *Božja volja lijek svakoj nevolji*, Rijeka 1912.
J. CAREVIC, *Konstantin Veliki i kršćanstvo*, Spljet 1913.

⁴⁴ R. ŠILIC, *na ist. mj.*, 281. R. BRAJČIC, *Životvornost kršćanskih misterija*, Zagreb 1963. Kerigmatički pogled na dogmu.

- B. LOVRIC, *Heortologija Svetkovine Gospodinove u zapadnoj i istočnoj Crkvi*, Đakovo 1913.
- I. BUJANOVIĆ, *Kristologija i soteriologija*, Osijek 1922.
- J. SIMRAK, *Crkvena unija u sjevernoj Dalmaciji u XVII. vijeku*, Šibenik 1929.
- H. BOSKOVIC, *Problem spoznaje*, Dubrovnik 1931.
- C. BALIĆ, *Joannis Duns Scoti, doctoris Mariani, theologiae Marianae elementa*, Sibenici 1933.
- F. ŠANC, *Stvoritelj svijeta, njegova egzistencija i narav, njegov odnos prema svijetu*, Sarajevo 1935.
- Đ. GRACANIN, *Moderni filozof — branitelj kršćanstva?* Sarajevo 1935.
- S. ZIMMERMANN, *Filozofija i religija*, Zagreb 1936.
- F. ŠANC, *Providnost Božja*, Zagreb 1937.
- D. KNIEWALD, *Liturgika*, Zagreb 1937.
- S. ZIMMERMANN, *Religija i život*, Zagreb 1938.
- V. KEILBACH, *Uvod u psihologiju religije*, Zagreb 1938.
- S. BAKŠIĆ, *Presv. Trojstvo*, Zagreb 1941.
- P. IVANIŠIĆ, *Nauka Antonija Krapovickog, kijeuskog metropolite o istočnom grijehu*, Zagreb 1942.
- D. KNIEWALD, *Pastirsko bogoslovlje I*, Zagreb 1942, II 1938.
- V. KEILBACH, *Religiozno doživljavanje*, Zagreb 1944.
- V. KEILBACH, *Parapsihologija religije*, Zagreb 1944.
- S. BAKŠIĆ, *Bog stvoritelj*, Zagreb 1944.
- Biblioteka »Savremena pitanja«, Mostar, od 1928—1944, sveščića 27.

CASOPISI

BOGOSLOVSKA SMOTRA

- J. MARIĆ, *Modernistička kristologija*, I (1910) 5.
- P. GRABIĆ, *Isusovo uskrsnuće*, I (1910) 113, 225.
- F. BARAC, *Je li Isus Krist živio?* II (1911) 63.
- J. PAZMAN, *Roma e l'Oriente*, II (1911) 71.
- J. MARIĆ, *Modernistička kristologija: Božanstvo Kristovo*, II (1911) 43; *Što su učili agnoete?* III (1912) 53, 177, 276, 381.
- J. MARIĆ, *Novi dokaz protiv modernih Agnoeta: Schella, Lebretona i modernista*, IV (1913) 391.
- J. PAZMAN, *Emancipacija žene*, V (1914) 27.
- J. MARIĆ, *Kritika modernih teorija o Kristovoj ignoranciji*, V (1914) 41, 140.
- J. MARIĆ, *Nov pogled u monergetizam i monoteletizam*, V (1914) 210, 316.
- S. ZIMMERMANN, *Volja kao faktor u duševnom životu*, VI (1915) 388.
- J. MARIĆ, *Nov pogled u monoergetizam i monoteletizam*, VIII (1917), 27, 81.
- S. ZIMMERMANN, *Znanstvena vrijednost metafizičke spoznaje*, IX (1918) 1, 97, 193, 275.
- D. KNIEWALD, *Euharistija u umjetnosti*, XI (1923) 249.
- I. P. BOCK, *Je li postojala razlika među episkopima i prezbiterima već u prvom stoljeću?* XI (1923) 151.
- J. MARIĆ, *Nova exegesis commentarii a Cyrillo Alexandrino in Ioannem compositi*, XI (1923) 296.
- F. BARAC, *Prehistorija, etnologija i znanost religija u apologetici*, XI (1923) 3.
- S. BAKŠIĆ, *Vrijednost deontološkog dokaza za egzistenciju Božju*, XI (1923) 421.
- J. VOLOVIĆ, *O naknadi*, XI (1923) 310.
- B. BRIXI, *O neizmjernom u apologetici*, XI (1923) 443.
- F. BULIĆ, *Spomenici o euharistiji u starokršćanskim crkvama*, XI (1923) 307.
- Ac. SPRINGER, *Doctrina S. Thomae de Eucharistiae necessitate*, XII (1924) 50.
- T. HARAPIN, *Epikleza s povijesnog i teološkog gledišta*, XII (1924) 358.
- A. GAHS, *Znanost religija u teologiji*, XII (1924) 1.
- S. ZIMMERMANN, *Dokazivanje egzistencije Božje*, XII (1924) 105.
- A. GAHS, *Religija prakulture*, XIII (1925) 92.
- S. ZIMMERMANN, *O načelu uzročnosti*, XIII (1925) 133.
- D. KNIEWALD, *Problem modernog apostolata*, XIII (1925) 451.
- A. GUBERINA, *Vlast u Hristovoj Crkvi*, XIV (1926) 156, 287.

- R. ROGOŠIĆ, *Presv. Trojstvo prema poimanju grčkih otaca*, XIV (1926) 1.
- J. MARIĆ, *Celebris Cyrilli Alexandrini formula christologica de una activitate Christi in interpretatione Maximi Confessoris et recentiorum theologorum*, XIV (1926) 55.
- J. OBERSKI, *Kat. pokret i ćirilometodska ideja*, XIV (1926) 542.
- D. KNIEWALD, *Za savremenu duhovnu pastvu*, XIV (1926) 209.
- J. SIMRAK, *Katolička akcija*, XIV (1926) 538.
- S. BAKŠIĆ, *Kraljevstvo Kristovo i svetkovina Krista Kralja*, XIV (1926) 500.
- S. BAKŠIĆ, *Marija — naša posrednica*, XV (1927) 321; XVI (1928) 33, 193, 324, 485; XVII (1929) 58, 252.
- A. GUBERINA, *Nacionalizam i katolicizam sv. Ćirila i Metoda*, XV (1927) 129.
- J. LACH, *Realistički nazori o spoznaji realnog svijeta*, XV (1927) 209, 278.
- A. GAHS, *Problem podrijetla religije*, XV (1927) 307.
- A. ŽIVKović, *Problem vjerskog ujedinjenja*, XVI (1928) 156, 305, 440.
- A. GUBERINA, *De conceptu petrae Ecclesiae apud ecclesiologiam byzantinam usque ad Photium*, 18 (1930) 145, 307.
- F. MUELLER, *Immunitas a concupiscentia antemurale impecabilitatis Christi*, XVIII (1930) 1.
- S. ZIMMERMANN, *Ideologija kršćanstva*, XVIII (1930) 407.
- J. GUNCEVIĆ, *Vjerovanje apostolsko*, XIX (1931) 216.
- J. MARIĆ, *Novae formulae christologicae Leonis I Magni papae de Christi activitate interpretatio*, XX (1932) 433.
- A. STRGACIĆ, *Efeški koncil promatran sa stanovišta dogme prvenstva vlasti rimskog biskupa*, XX (1932) 29.
- J. MARIĆ, *Pseudo-Dionysii Areopagitae formula christologica celeberrima de Christi activitate theandrica*, XX (1932) 105.
- V. KEILBACH, *Problemi religije i katolicizma*, XXIII (1934) 209; *O psihološkoj strukturi religioznih doživljaja*, XXIII (1935) 1.
- K. BALIĆ, *Povijesno proučavanje skolastičke teologije i filozofije*, XXIII (1935) 401.
- P. GRABIĆ, *Duns Skot i dogma Bezgrešnog Začea*, XXIII (1935) 208.
- Đ. GRACANIN, *Odnosaji naravnog i nadnaravnog reda*, XXIV (1936) 137, 357, XXV (1937) 35.
- S. BAKŠIĆ, *O okorjelosti prokletnika*, XXIV (1936) 357.
- Đ. GRACANIN, *Predmet apologetike*, XXV (1937) 389.
- V. KEILBACH, *Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije*, XXV (1937) 75.
- Đ. GRACANIN, *Predmet apologetike*, XXVI (1938) 53; *Naučni indeterminizam i mogućnost čuda*, XXVI (1938) 113.
- J. PAVLOVIĆ, *Temeljne ideje Augustinove teodiceje*, XXVI (1938) 283.
- V. KEILBACH, *Aktuelna pitanja s područja psihologije i filozofije religije*, XXVI (1938) 403.
- Đ. GRACANIN, *Cudesna ozdravljenja kod starih Grka*, XXVII (1939) 260; *Prvotni monoteizam i biblijska objava*, XXVII (1939) 441.
- K. GRIMM, *De auctoritate decreti pro Armenis*, XXVII (1939) 106.
- P. IVANIŠIĆ, *O objavi u srpsko-pravoslavnoj teologiji*, XXVII (1939) 29.
- S. ZIMMERMANN, *De religione naturali et supernaturali*, XXVII (1939) 402, XXVIII (1940) 1.
- V. KEILBACH, *Svijest o Bogu i spoznaja Boga* 28 (1940) 97.
- Đ. PAŠA, *Preporod ruskog vjerskog i kulturnog naziranja*, XXVIII (1940) 57, 124, 193.
- Đ. GRACANIN, *Ciljevi i putevi modernizma*, XXVIII (1940) 241.
- V. KEILBACH, *Antropoteizam kao »nova vjera u Boga«*, XXVIII (1940) 430; *Je li volja korjen religioznog doživljavanja*, XXIX (1941) 1; *O podrijetlu i smislu religije*, XXIX (1941) 116, *Religija i vanlogički oblik mišljenja*, XXIX (1941) 289.
- Đ. PAŠA, *Život i značaj J. S. Homjakova*, XXIX (1941) 43.
- V. KEILBACH, *Immanentističko doživljavanje Boga i mitsko mišljenje*, XXX (1942) 73.
- Đ. GRACANIN, *Moralna čudesa*, XXXI (1943) 83.
- V. KEILBACH, *Psihologija religioznog doživljavanja*, XXXI (1943) 97.
- J. BAKOTIN, *Marija kraljica mira*, XXXI (1943) 145.
- A. GAHS, *Problem moderne i stare magije*, XXXI (1943) 1.

ZIVOT

- I. P. BOCK, *O braku po volji Božjoj*, I /1919/ 20/ 94, 176.
M. V., *Izvan Crkve nema spasenja*, II/ 1920/ 21 /62.
E. SPRINGER, *Euharistija sunce vrhunarnavnoga života i izvor svih milosti*, IV /1922/ 23/ 109; *Povijest svete pričesti*, IV /1922/ 23 /343; *Tri pisca iz I i II vijeka o presv. Euharistiji*, IV /1922/ 23 /365.
I. P. BOCK, *Tri znamenita starokršćanska natpisa euharistijskog sadržaja*, IV /1922/ 23/ 326.
E. SPRINGER, *O jedinstvu mističnog tijela*, V /1923/ 24/ 329.
E. SPRINGER, *Slike o jedinstvu mističnog tijela*, V /1923/ 24/ 329.
bl. Dj. Marije za prvih 5 stoljeća, VI /1925/ 327; *Nicejski sabor*, VI /1925/ 193.
S. PODOLSAK, *Što je Crkva? Anglikanske formule i teorije*, VI /1925/ 215.
B. SPAČIL, *Zar su katolici izvan Crkve Kristove*, VI /1925/ 269.
E. SPRINGER, *Anđeoski hljeb*, VII /1926/ 327.
R. JANIN, *Današnje stanje istočnih crkvi i istočnih obreda*, VII /1926/152.
R. M. SCHULTES, *Dogmatski razvitak*, VII /1926/ 79.
P. S., *Kako su Focija proglasili svecem?* VII /1926/ 295, 343.
A. S., *Sjedinjenje Crkvi*, VII /1926/ 193.
E. SPRINGER, *Ispovijed i pokora u staro doba*, IX /1928/ 272; *Sveti oci i Marija*, X /1929/ 267.
A. A., *Svetost naše Crkve u 19. i 20. stoljeću*, X /1929/ 105.
I. P. BOCK, *Sv. Augustin o Euharistiji*, XI /1930/ 316.
A. ALFIREVIĆ, *Isus — uzor značaj*, XI /1930/ 305.
J. SREBRNIC, *1500. obljetnica Bogorodične slave*, XII /1931/ 305.
I. KOZELJ, *Uskrснуće Isusovo pred forumom moderne kritike*, XII /1931/ 145; *Rimska Crkva — Isusova Crkva*, XIII /1932/ 54.
I. P. BOCK, *Sv. Robert Bellarmino borac za prava rimskog pape*, XIII /1932/ 71; *Sv. Robert Bellarmino o duhovnoj vlasti rimskog pape*, XIII /1932/ 297.
I. FILIPOVIĆ, *Jedinstvo kat. Crkve od sv. Ciprijana*, XIV /1933/ 49.
K. GRIMM, *Kat. Crkva i tolerancija*, XIV /1933/ 12.
A. D. SERTILLANGES, *Prirodna i nadprirodna objava*, XIV /1933/ 385.
I. P. BOCK, *Sv. Augustin i Grgur Veliki o primatu*, XV /1934/ 75; *Sv. Ciril Aleksandrijski kao svjedok Istoka za primat sv. Petra*, XV /1934/ 433.
N. N., *Primat sv. Petra*, XV /1934/ 463.
N. MASLAC, *Crkva i kultura u srednjem vijeku*, XVI /1935/ 337.
K. GRIMM, *Krist kao historijska ličnost*, XVII /1936/ 433.
I. KORSKY, *Kat. Crkva kao historijska činjenica pobija dijalektički historijski materijalizam*, XVIII /1937/ 444.
A. GABRIĆ, *Islam u svjetlu katolicizma*, XX /1939/ 428.
Đ. GRAČANIN, *Lurdska ozdravljenja u svjetlu nauke*, XX /1939/ 71.
K. GRIMM, *Vjera bez dogme*, XX /1939/ 284.
K. ADAM, *Krist Isus*, XX /1939/ 2; *Pravo lice katolicizma*, XXI /1940/ 45.
J. GEMMEL, *Crkva kao čitav Krist*, XXIV /1943/ 184.
P. BELIĆ, *Jedna nova ruska apologetika*, XXV /1944/ 49.

NOVA REVIIJA

- IVANOV, *Religiozna ideologija prav. vladike dr. Velimirovića*, I /1922/ 47.
K. BALIĆ, *Marija — Posrednica naša*, VII /1928/ 13, 134.
J. BOŽITKOVIĆ, *Petrova ispovijest i njegovo prvenstvo*, VII /1929/ 325.
B. RADONIĆ, *Sv. Bonaventura o vrhovnoj vlasti u Crkvi*, VIII /1929/ 497.
B. VUCO, *Papinska nepogrešivost*, VIII /1939/ 390.
R. F. R., *Euharistija središte teologije*, IX /1930/ 337.
M. MARTINOVIĆ, *Tragovi vjere u Euharistiju kod najstarijih krivovjercaca i otpadnika*, IX /1930/ 345.
K. BALIĆ, *Marija i kršćansko osjećanje*, X /1931/310.
P. GRABIĆ, *Apologija pakla*, XIV /1935/ 202.
B. RADONIĆ, *Vidljiva glava pravoslavne Crkve*, XVIII /1939/ 258, 399; XIX /1940/ 41, 111, 209; *Snošljivost pravoslavne Crkve*, XIX /1940/ 371.

DOBRI PASTIR

R. ŠILIC, *Krist i šport*, I/1950/ 175; *Marija uznesena kraljica svih svetih*, II /1951/63; *Naša »nova« dogma u svjetlu nekatoličke kritike*, II /1951/ 284; *Povijest jedne dogme*, II /1951/ 2; *Pastoralni savjeti. Propovijedajmo misterij*, III /1953/ 279; *Marijino Bezgrešno Začeće — prva i najljepša zraka Otkupiteljskog sunca*, III /1953/ 295.

D. BUDROVIC, *Sveta misa*, III /1953/ 305.

B. KRILIC, *Marija majka Isusova u Kuranu i u islamskoj predaji*, III /1953/ 63.

V. JARAK, *Sudbina djece, koja umiru bez krštenja — teološka mišljenja*, VII /1956/96.

R. SILIC, *U svjetlu misterija*, VII /1956/ 177; *Krist i tjelesnost*, VII /1956/ 1979; *Krist i tijelo*, VII /1956/ 181; *Krist i tjelesna ljubav*, VII /1956/ 195; *Krist i smijeh*, VII /1956/ 211; *Krist i rad*, VIII /1957/ 9; *Krist i radnik*, VIII /1957/ 27. I.GAVRAN, *Vizija svemira o Teilharda de Chardin*, XI i XII /1962/ 229.

V. JARAK, P. Karl Rahner S. I. XIII I XIV /1964/ 293.

DIE WESTENTLICHEN THEOLOGISCH-EKKLESIALEN ERBSCHAFTEN UNSERER KIRCHE

Zusammenfassung

Der Autor bearbeitet die theologisch-ekklesiologische Tradition vom Ersten kroatischen katholischen Kongreß im Jahre 1900 bis zum Zweiten Vatikanischen Konzil.

Als Folge des Kontaktes mit der modernen Wissenschaft und der Verbreitung antireligiöser Ideen am Beginn des 20. Jahrhunderts, widmet die Theologie ihre besondere Aufmerksamkeit der Apologetik. Diese Apologetik wird von triumphalistischen Positionen geführt, mit dem Bewußtsein daß die Kirche unbesiegbar und die scholastische Interpretation der Dogmen unwiderlegbar ist. Die Methoden der klassischen Apologetik werden respektiert. Maréchal, Blondel, Bergson, die Immanenzmethode im allgemeinen, werden abgewiesen. Das Kirchenbild dieses apologetischen vorkonziliären Zeitraumes ist das Bild der tridentinischen Kirche.

Es werden Dogmatikhandbücher in kroatischer Sprache geschrieben (Bujanović, Bakšić). In diesen Handbüchern, besonders in jenem von Bakšić, kann man neben der scholastischen Methode und der scholastischen Form des theologischen Inhaltes ein engagiertes Konfrontieren mit den Ergebnissen der modernen Wissenschaft und die Sorge um die Verwirklichung der Geheimnisse wahrnehmen. In der Mariologie herrscht die Überzeugung von der unmittelbaren Mitwirkung Mariens in der Erlösung, und von ihrem Mittlertum.

Neben den apologetisch-juridisch-scholastisch-spekulativen Akzenten in der vorkonziliären theologisch-ekklesialen Tradition war auch ein Hauch von den offenen patristischen Horizonten, mystische Strömungen, die Kirche als Geheimnis und das Dogma als Leben anwesend.